

חידון קהוט לשבועות – שאלות, תשובות והרחבות

איזו תשובה אינה כוללת שמות הקשורים לשבועות?

- שבועות, חג הקציר
- חג מתן תורה, עצרת
- ביכורים, חג החמישים/חג היובל
- חג האסיף, הושענא רבא

הידעת?

שבועות הוא חג דתי וחקלאי, שבו היו עולים לירושלים ומביאים את ביכורי היבול החקלאי לבית המקדש בטקס מרשים וחגיגי. עם חידוש ההתיישבות היהודית בארץ ישראל ביקשו החקלאים לשוב ולציין את החג החקלאי, וחידשו את מנהג הביכורים.

לחג השבועות שמות רבים והם נגזרים ממשמעויותיו הדתיות, החקלאיות והרוחניות:

חג שבועות – החג נחוג בדיוק בתום ספירת שבעה שבועות מהיום הראשון של פסח, עם סיום ספירת העומר.

חג הקציר – זמן תחילת קציר החיטה, והבאת ביכורי חיטה למקדש.

חג הביכורים – במועד זה מתחילה הבשלת שבעת המינים ומתחילה הבאת הביכורים. בעידן הציוני טקס הבאת הביכורים הוא המאפיין המרכזי של החג.

חג מתן תורה – על פי המסורת זהו מועד מעמד הר סיני ומתן עשרת הדיברות.

עצרת – התכנסות ועלייה לרגל להבאת הביכורים, וגם החג עוצר את ספירת העומר.

מדור חינוך – לאנשי חינוך והדרכה: <http://www.kkl.org.il/youth-and-education>

חלון ירוק – אתר קק"ל לצעירים: <http://www.greenwin.kkl.org.il>

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

חג החמישים/חג היובל – סופרים חמישים יום מפסח. ספירת שבעה שבועות מקבילה לספירת שבע שנות שמיטה ובסופה שנת היובל.

רגל – שבועות הוא השני מבין שלושת הרגלים שבהם נצטווה עם ישראל לעלות לרגל לבית המקדש.

2. מדוע קוראים בשבועות את מגילת רות?

- מגילה זו נקראת גם "מגילת הגרים" וביום מתן תורה נתיגירו ישראל
- סיפור המגילה מתרחש בזמן הקציר
- לפי המסורת, דוד המלך, הנין של רות המואבייה, נולד ומת ביום זה
- **כל התשובות נכונות**

הידעת?

בחג השבועות נוהגים לקרוא במגילת רות, המסמלת ערכים של חסד, נתינה ועזרה לזולת, לצד קבלת הזר והאחר.

הסיפור העתיק והיפה של רות, נעמי ובעז מתוך המגילה מעלה את השאלה ואת האתגר המוסרי ביחס אל הזר. בהתנהגותם, נעמי ובעז מגשימים את הציווי "וכי יגור אִתְּךָ גֵר בְּאַרְצְכֶם לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ: כְּאִזְכָּרְךָ מִכֶּם יִהְיֶה לְכֶם הַגֵּר הַגֵּר אִתְּכֶם וְאַהֲבַתְּ לּוֹ כְּמוֹךָ כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" (ויקרא, פרק יט לג-לד).

הדמויות במגילת רות מרבות בגילויי חסד, מעשים שהם לפני משורת הדין: רות דבקה בנעמי אף שאינה חייבת לעשות כן, ולמרות הפצרותיה של חמותה, היא דואגת לכלכלתה, ואף בגאולתה היא עושה חסד עם בית נעמי, שהרי בזכותה לא ייכרת שמו. בעז גם הוא מתגלה כאיש חסד: הוא יוצא מגדרו לסייע לרות, מקבל על עצמו את עול כלכלת שתי הנשים, ולבסוף גואל את רות.

בזכות החסד, הנתינה וקבלת האחר זכו רות ובעז שמהם נשתלשל ובא לעולם המלך דוד.

בעולם של חז"ל הפכה גמילות חסדים לאחד מהיסודות המעצבים של תרבות ישראל, הוא נקבע כאחד משלושת היסודות שעליהם עומד העולם. הכוונה לכל המצוות המחייבות את האדם להיטיב עם הזולת, להתחשב בו ולדאוג לצרכיו.

3. מה הקשר בין הפרה וגז המתאן, אחד מגזי החממה העיקריים?

- פיתוח ישראלי חדשני הופך את צואת הפרה לגז מתאן
- מתאן זה שם הפרה בסוואהילית
- **גז המתאן נפלט בתהליכי עיכול של הפרה מעלת הגירה**
- מתאן מכונה גם "גז הביצות", ופרות הבר מסתובבות בביצות

הידעת?

גזים שונים תורמים להתחממות הגלובלית באמצעות יצירת "אפקט החממה". בין גזי החממה העיקריים נציין במיוחד את הפחמן הדו-חמצני (CO₂), הנוצר בעיקר בתהליכי שריפת חומרי בעירה, ואת המתאן (CH₄), שמקורו בעיקר בגזים שפולטים בעלי חיים, ובייחוד מעלי הגירה, כמו כבשים ופרות. פליטת גז המתאן נגרמת בעקבות תסיסת המזון בקיבת הפרה – המזון הנאכל שווה במערכת העיכול של הפרה בין 20 ל-30 שעות וקרוב ל-70% ממנו נעכל בה. חומרי המזון השונים

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

מפורקים וכחלק מתהליך הפירוק נוצר גז המתאן. היקף ייצורו תלוי במשך שהייה של המזון בקיבת הפרה ותלוי בסוג האוכל שהפרה מקבלת.

גם תנובת החלב של הפרה קשורה לייצור גז המתאן – ככל שתנובת החלב של הפרה גבוהה יותר, כך היא צורכת יותר מזון. כל עלייה של 1 ק"ג בצריכת מזון, מורידה ב-7.8% את כמות גז המתאן המיוצר על ידי הפרה. כך, ככל שרמת תנובת החלב וצריכת המזון של הפרה גבוהות יותר, הייצור היחסי של גז המתאן נמוך יותר.

על פי נתונים שהוצגו בכנס השנתי של ארגון החלב הבינלאומי IDF ב-2011, נראה כי הפרות הישראליות ושיטות ייצור החלב בישראל "ירוקות" יותר וידידותיות יותר לסביבה מפרות אחרות בעולם, מאחר שהן מייצרות פחות מתאן – גז התורם להתחממות הגלובלית.

4. מה משמעות הפתגם?

- אנשים השרויים תחת השפעתו המשכרת של ליקר המיוצר מתסיסת ענבים ותאנים
- מצב חברתי של ניכור ובדידות שבו כל אחד מסוגר בשלו
- חיי שקט, שלווה וביטחון
- ניצול המיטב מכל הכיוונים: צל התאנה ופרי הגפן

הידעת?

יִשָּׁב יִשְׂרָאֵל לְבָטַח אִישׁ תַּחַת גִּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֲנָתוֹ מִדָּן וְעַד בָּאָר שֶׁבַע כָּל יְמֵי שְׁלֹמֹה (מלכים א, ה, ה).

5. אילו מבין המצוות הבאות אינן מיועדות לתמוך בעניים?

- לקט ושכחה
- פאה ומעשר שני
- עוללות וערלה
- כלאיים ושמיטה

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

הידעת?

במגילת רות מסופר על רות, שגרה עם חמותה האלמנה נעמי והלכה ללקט שיבולים בשדות אחר הקוצרים, כפי שנהגו עניי ישראל באותם ימים (מתנות עניים).

"מצוות התלויות בארץ" הן מצוות שאפשר לקיימן רק בארץ ישראל. מרביתן הן "מצוות סוציאליות", המיועדות לתמיכה בעניים:

לקט – מצווה להשאיר את השיבולים שנופלות בקציר לליקוט על ידי העניים.

שיכחה – מצווה להשאיר, "לשכוח", תבואה בשדה עבור העניים.

פאה – מצווה להשאיר את השיבולים שבקצה השדה לעניים ולא לקצור אותן.

מעשר שני – מצווה להפריש עשירית מהתוצרת החקלאית לעניים בשנים השלישית והשישית למחזור

השמיטה.

עוללות – מצווה להשאיר את הענבים הצעירים על שיח הגפן עבור העניים.

ערלה – איסור לאכול פירות מן העצים בשלוש השנים הראשונות לאחר נטיעתם.

כלאים – איסור לזרוע ולשתול שני מיני צמחים צמודים באותו מקום.

שמיטה/שביעית – איסור לעבד את האדמה במשך שנה, אחת לשבע שנים.

יובל – איסור לעבד את האדמה גם בשנה ה-50 שמגיעה בתום שבע שמיטות.

פרט – מצווה להשאיר את הענבים הנופלים בשעת הבציר לעניים.

מצוות נוספות התלויות בארץ הן אלה הקשורות לבית המקדש, כמו הבאת ביכורים ומתנות כהונה, תרומות ומעשרות והפרשת חלה.

פירוט כל המצוות התלויות בארץ מצוי בסדר "זרעים" במשנה ובתלמוד הירושלמי.

6. מה נכון להגיד על "גיבורי" השיר?

- מהם נצטוו להביא ביכורים לבית המקדש
- הם אינם ראויים למאכל
- הם אינם גדלים בשנים שחונות
- בעבר חל איסור לתת מהם לקט ושכחה לעניים

הידעת?

שבעת המינים הם שבעה גידולים חקלאיים שבהם נתברכה הארץ, על פי הכתוב בספר דברים:

"ארץ חיטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון, ארץ זית שמן ודבש" (דברים, ח, 8)

גידולים אלה גדלים ונפוצים בארצנו.

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

העובדה שאפשר לשמור חלק מפירות שבעת המינים ותוצריהם לפרקי זמן ארוכים, מאפשרת להסתמך עליהם כעל מקור מזון קבוע גם בתקופות יובש. במסורת היהודית פירות שבעת המינים נחשבים לחשובים יותר מפירות אחרים ומנהגים רבים קשורים בהם: על פי ההלכה, את מצוות הביכורים בשבועות יש לקיים בביכורי שבעת המינים; נהוג לתלות פירות אלה בסוכה ולאכול מהם בט"ו בשבט; שבעת המינים משמשים כמוטיבים באומנות היהודית הקדומה והם מופיעים על מטבעות, חותמות, תכשיטים ועיטורים שונים.

7. מהם מאכלי החג המסורתיים?

- מאכלי חלב
- פסטה ברטבים
- סופגניות עם ריבה
- בשר על האש

הידעת?

מתברר שהסיבות לאכילת מאכלי גבינה בשבועות רבות ומגוונות:

בחג השבועות קיבל עם ישראל את התורה בהר סיני, ואיתה – הלכות חדשות שכללו את הלכות הכשרת הבשר. באותו רגע הפך כל הבשר שלהם, על הכלים שבהם השתמשו, ללא-כשר, ולא נותר להם אלא לאכול ביום ההוא מאכלי חלב.

בשיר השירים נמשלת התורה לחלב: "דבש וחלב תחת לשונך": כמו שהחלב מזין את התינוק ומקיים אותו, כך מקיימת התורה את נשמת האדם.

חלב בגימטרייה=40. ולכן, בחג השבועות אנו מזכירים על ידי אכילת מאכלי חלב את 40 הימים שבהם ישב משה על הר סיני ולמד את כל התורה.

8. לאן הביאו ביכורים בתקופת המנדט?

- הביכורים הונחו אל מול הכותל המערבי
- הביכורים הובאו כמס לשלטונות הבריטיים
- תושבי היישובים הכפריים הביאו את ביכורי תוצרתם החקלאית למעפילים החדשים
- הביכורים הובאו לקק"ל, נמכרו, ובכסף שנאסף רכשה קק"ל אדמות

הידעת?

בזמן שבית המקדש היה קיים נהגו בני ישראל לעלות לירושלים בחג השבועות ולהביא את הפירות הראשונים שהבשילו בהתאם לציווי התורה להביא מביכורי האדמה לבית המקדש. התנועה הציונית חידשה את טקס הבאת הביכורים באופן שביטא את הרצון לשמר את המסורת היהודית מצד אחד, והתאים את תכניה לערכי הציונות ויצק לו תכנים המבטאים את הקשר המתחדש לאדמת המולדת מצד שני.

בתקופת המנדט הובאו הביכורים לקרן קימת לישראל שבה ראו את המכשיר לגאולת העם. הביכורים הובאו לקק"ל בתהלוכות חגיגיות, והפירות שימשו להכנת סעודות או נמכרו. ההכנסות הועברו לקק"ל לטובת המשך רכישת אדמות הארץ. ביכורים גם הוגשו לתנועות נוער שמכרו אותם ואספו כסף לקידום מטרות חינוכיות-לאומיות.

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

מועצת המורים למען הקק"ל היא זו שהפכה את מנהג הבאת הביכורים לכדי חג של ממש. מכיוון שניציגי "המזרחי" התנגדו לקיום טקס הבאת הביכורים בזמן שבית המקדש אינו קיים, החליטה תנועת המורים לנסות ולגשר על הפערים כדי שכל ילדי ישראל יוכלו לחגוג את החג וקבעה שבטקס יסופר "כיצד ערכו אבותינו את חג הביכורים בזמן שבית המקדש היה קיים". זו גם הסיבה שהטקס נקרא "חגיגת זיכרון ביכורים".

9. מהו תיקון ליל שבועות?

- נוהג בקיבוצים של תיקון ושיפצור הכלים החקלאיים בלילה שלפני תהלוכת שבועות
- תיקון שהוסיף לחוק חופשה שנתית, תשי"א-1951, גם את ערב שבועות
- תקנה שהוציאה קק"ל למורי ישראל ללימוד מצוות החג
- מנהג לימוד תורה בלילה שלפני חג השבועות

הידעת?

נוהג רוחני בשבועות, שזוכה לעדנה בשנים האחרונות גם בקהילות חילוניות, הוא המנהג הקדום של תיקון ליל שבועות. בספר הזהר, ספר היסוד של הקבלה, כתוב שהקדמונים לא היו ישנים בליל שבועות, אלא עוסקים כל הלילה בתורה. לאחר חורבן בית המקדש השני והגליית היישוב היהודי יצרו המקובלים בעיר צפת במאה ה-16 את מנהג התיקון, המקדיש את ליל החג ללימוד תורה, כהכנה רוחנית לקבלת התורה ביום החג. במסגרת תיקון ליל שבועות נשארים ערים כל הלילה ועוסקים בלימוד תורה. בחלק מהעדות עוסקים באמירת "סדר תיקון ליל שבועות" שהוא תקציר של כל ספרי המקרא, המשנה, התלמוד והזהר. מסורת המתחדשת בשנים האחרונות בקרב כלל הציבור היהודי היא לימוד משותף המקשר בין מסורת עם ישראל לשאלות אקטואליות הקשורות לעצמנו, לחברה הישראלית, לאורחות חיינו כיום, דרך רעיונות הקשורים לתורה.

מה מתקנים?

הסבר ראשון למושג "תיקון" – תיקון ליל שבועות, מלשון "התקנה", הכנה והתכוננות לקבלת התורה, שאנו אמורים להרגיש כל שנה מחדש ביום בו שניתנה התורה, היערכות רוחנית לקראת מתן התורה.

הסבר נוסף למושג "תיקון" – מדרש "שיר השירים רבה" מספר שבבוקר שבו ניתנה התורה, ישנו בני ישראל קצת יותר מדי וקמו די מאוחר, במקום לצפות לכך בכיליון עיניים, והבורא נאלץ להשכים אותם בקולות וברקים. בני ישראל היו צריכים להיות כל כך נרגשים עד שכלל לא היו אמורים להירדם אלא לחכות בצפייה. ואנו מדי שנה, "מתקנים" את טעותם של בני ישראל ונשארים ערים כל הלילה...

הסבר נוסף – המושג הגיע מספר הזהר, ושם משמעות המילה הארמית "תיקון" היא "קישוט". הלימוד בלילה נמשל להכנות הכלה, התקשטותה והתהדרותה לכבוד יום כלולותיה. עם ישראל מתכונן, מתקשט ומתהדר בתורה שלמד לכבוד יום "חתונתו" עם בוראו.

עד היום בכל רחבי הארץ מתקיימים בערב החג "תיקונים". חלק מהתיקונים הם ברוח מסורתית יותר, אך רבים מהם מתקיימים גם באוכלוסיות שאינן דתיות ועוסקים בעניינים אקטואליים-חברתיים, כדי לנסות "ולתקן" את הדרוש תיקון במציאות שלנו.

10. תנובת החלב של הפרה הישראלית מובילה בעולם כולו

נכון/לא נכון

הידעת?

ישראל מככבת כבר שנים רבות במקום הראשון בעולם מבחינת כמות החלב השנתית שפרות הארץ מייצרות: כ-12,000 ליטר חלב בממוצע לשנה לפרה הישראלית, לעומת כ-8,000 ליטר באירופה וכ-10,000 ליטר בארה"ב (על פי מדידות שבוצעו ב-2016).

11. מה משותף לשעורה ולחיטה?

- השעורה זקוקה לפחות מים ומבשילה לפני החיטה
- בשעורה יש תכולת סיבים גבוהה יותר מאשר בחיטה
- לחיטה תכולת קמח גבוהה ויבול עשיר מאלה של השעורה
- השעורה היא מין דגן חד שנתי, וגם החיטה

הידעת?

החיטה והשעורה נמנות עם שבעת המינים שהתברכה בהם ארץ ישראל. "ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש" (דברים, ח, 8).

החיטה נחשבת בעיני רבים כצמח החשוב ביותר לאדם.

גידול חיטים מתבצע זה עשרות אלפי שנים, והן מקור עיקרי לקמח להכנת לחם. משערים כי גידול החיטה, והאפשרות לשמור את גרגריה משנה לשנה, היה גורם מכריע שאפשר לאדם לעבור מחיי נודדים לשיבת קבע.

במשך השנים פותחו אלפי זנים של חיטה, שלה שימושים רבים: ייצור קמח, בירה ומוצרים נוספים, היא משמשת מקור למספוא, לייצור שמן חיטה ולהפקת אתנול, למאכלים שונים, לצורכי רפואה ולדלק בר-קיימא.

גם כיום גידול החיטה הוא ענף חשוב בחקלאות בארץ, אולם הגידול כולו תעשייתי וממוכן.

שעורה היא צמח חד שנתי, ממשפחת הדגניים. היא נמנית בין חמשת מיני דגן ששימשו לאפייה: "החטים והשעורים והכוסמין ושבלת שועל ושיפון" (חלה א, א). השתייכותה לשבעת המינים שהארץ נתברכה בהם מעידה על היותה גידול חשוב בתקופה הקדומה.

השעורה, שהייתה נפוצה באזור לפני יותר מ-5,000 שנה, נחשבת לגידול העתיק ביותר באזור זה של הים התיכון. שיבולי השעורים וגרגריהן נמצאו בפירמידות במצרים ובמצדה.

השעורה מבשילה לפני החיטה, באפריל (חג הפסח). רות המואבייה וחמותה באו לבית לחם בתחילת קציר השעורים ונשארו עד קציר החטים (רות א, כב; ב, כג).

צורכי השעורה צנועים יותר והיא זקוקה לפחות מים מאשר החיטה.

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

בעבר שימשה השעורה לייצור קמח מאיכות פחותה מזו של קמח החיטה, ולכן לחם שעורים נחשב בימי קדם כ"לחם עוני". כיום, לחם שעורים הוא מוצר מבוקש בקרב שוחרי המאכלים האורגניים, ומחירו יקר יחסית למיני לחם אחרים.

קמח השעורה עשיר בוויטמינים ובמינרלים. גרעיני השעורה משמשים חומר גלם לעשיית שיכר, ויסקי ובירה ומזון לבעלי חיים והם נאכלים על ידי האדם כ"גריסי פנינה".

12. איזה מן הבאים לא שימש לעיבוד החיטה בעבר?

- מגל
- מורג
- מחבצה
- כברה

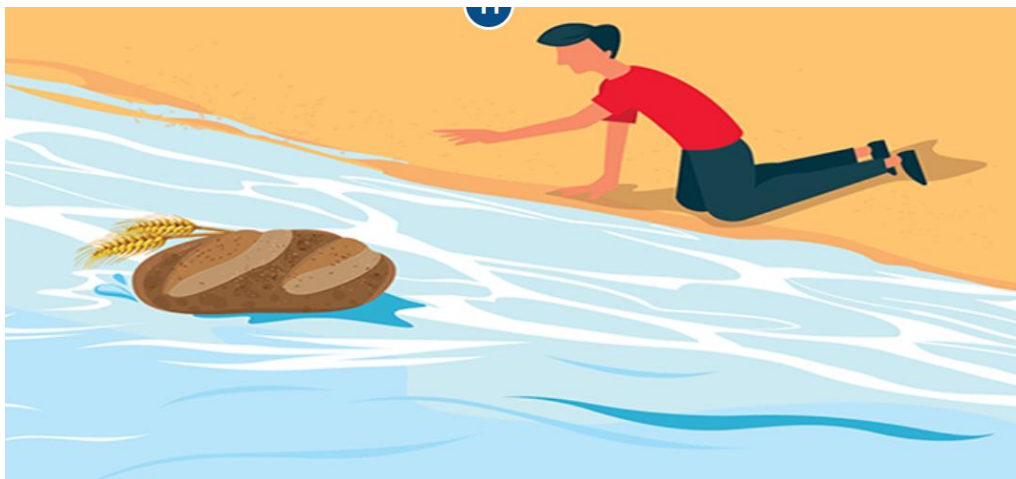
הידעת?

בחקלאות הקדומה קצרו את השיבולים במגל או בחרמש, אחסנו את תבואת החיטה בגורן, וכשיבשו השיבולים דשו אותן באמצעות מורג – כלי שבאמצעותו מפרידים את גרגרי החיטה מהמוץ העוטף אותם על ידי הפעלת לחץ חזק על השיבולים. הפעולה נקראת "דיש". את החומר המעורב זרו ברוח, ואז סיננו בכברה כך שהחלקים הקלים (והמיותרים – המוץ) עפו, והגרגרים נפלו נקיים מן המוץ.

גם כיום גידול החיטה הוא ענף חשוב בחקלאות בארץ, אולם הגידול כולו תעשייתי וממוכן.

מחבצה היא כלי להכנת חמאה.

13. איזה פתגם מסתתר בתמונה?

- מים שקטים חודרים עמוק
- שלח לחמך על פני המים
- כמו לחם על פני מים סוערים
- בזיעת אפריך תאכל לחם

החטיבה לחינוך ולקהילה, המחלקה הפדגוגית

הידעת?

המשפט "שלח לחמך, על-פני המים: כי-ברב הימים, תמצאנו" מופיע בספר קהלת יא, א-ב.

משמעותו – עשה טוב היום ובעתיד תבוא על שכרך.

שליחת הלחם היא עידוד לעשיית מעשה היום, מתוך הנחה שביום מן הימים יתקבל גמול על אותו מעשה. אלמנט הזמן במשפט – "ברב הימים" – מצביע על כך שהתגמול על מעשים טובים, נטולי אינטרסים, לרוב אינו מיידי (אם נתעלם לרגע מתחושת הסיפוק וההתעלות שבנתינה והעזרה לאחר), אך ישתלם גם בעבור זמן. יש בכך הצבעה על חשיבות אורח הרוח, הסתכלות רחבה וארוכת טווח אל מול "תרבות האינסטנט" והתגובה המיידית שאליה הורגלנו בשנים האחרונות.

14. הפרה שותה חלב

נכון/לא נכון

פרה מייצרת חלב, אך שותה מים...

הידעת? חלב – מה הוא מכיל?

הרכב החלב משתנה בין סוגי החלב השונים; חלב פרה, חלב עיזים, חלב כבשים וכו'. חלב הפרה מכיל בעיקר מים, חלבון, סוכר חלב (לקטוז), שומן, זרחן, סידן, וויטמין D. החלב משמש מקור עשיר לחלבון בעל זמינות ביולוגית גבוהה.

יחד עם זאת, תחשבו על זה רגע: האדם הוא בעל החיים היחיד שניזון בבגרותו מחלב, ועוד של בעל חיים אחר. מתברר שלאנשים רבים יש קושי לעכל את סוכר החלב (לקטוז) בגלל חוסר באנזים הנקרא לקטאז. החלב גורם להם לכאבי בטן ובחילות. יש סברה שאומרת שבאופן טבעי כמות הלקטאז שבגופנו יורדת בהדרגה עם הגיל. בעיה נפוצה נוספת היא אלרגיה לחלבון החלב. תזונאים ונטורופתים רבים מאמינים שהחלב אינו בריא לבני האדם בבגרותם.